

ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ

ΜΙΑ ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΗ ΓΝΩΡΙΜΙΑ

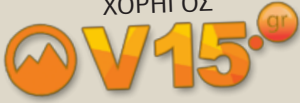
Κείμενο: Θεόφιλος Μπασγιουράκης - Φωτογραφίες: Άννα Καλαϊτζή

ΧΟΡΗΓΟΣ

V15^{gr}

Φτάνοντας στη Θεσσαλονίκη, το οδό-μετρο δείχνει 760 χιλιόμετρα ακριβώς. Τόσα απαιτήθηκαν για την επιστροφή μας από την ωραία Καρδαμύλη, την πρωτεύουσα της Δυτικής Μάνης (1).

Στη διάρκεια του πολύωρου ταξιδιού μας, συναντήσαμε όλες τις δυνατές εναλλαγές του καιρού: αρχικά βροχή καταρρακτώδη στην Καρδαμύλη, που στη συνέχεια πάγωσε κι έγινε χαλάζι. Μισή ώρα μετά πρόβαλε η Καλαμάτα, φρεσκοπλυμένη και αστραφτερή στο φως του ήλιου. Από την ξαφνική ζέστη ανοίξαμε τα παράθυρα. Στα υψίπεδα της Τρίπολης μαύρισε ο ουρανός, ξέσπασε χιονιάς.

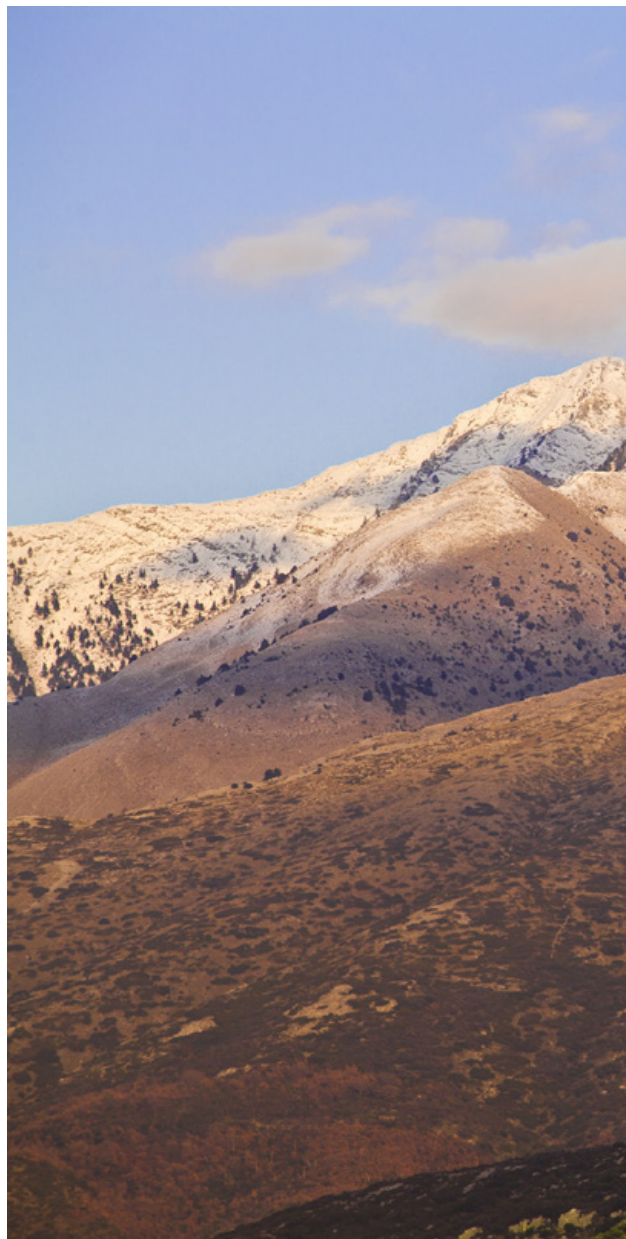
Στο Αρτεμίσιο μας τύλιξε η ομίχλη. Στην Κόρινθο, στην Αττική και στη Βοιωτία η συννεφιά κι ο ήλιος εναλλάσσονταν διαρκώς. Πιο πάνω, μας υποδέχτηκαν οι βαθυκόκκινες αποχρώσεις του δειλινού στα γαληνεμένα νερά του Μαλιακού. Ηρεμήσαμε κι εμείς, οδηγούσαμε αργά, απολαυστικά. Όχι όμως για πολύ. Το δειλινό του Μαλιακού διαδέχθηκε η νύχτα της Λάρισας, των Τεμπών και της Κατερίνης. Μια νύχτα κατάλευκη, με μεγάλες ποσότητες χιονιού στα κλαδιά των δέντρων, στα πλαϊνά του δρόμου, παντού. Εδώ η χιονόπτωση εξακολουθούσε σφοδρή, τα εκχιονιστικά μηχανήματα πηγαινοέρχονταν ασταμάτητα.

Στο τέρμα πια της διαδρομής, φάνηκε η Θεσσαλονίκη, ξάστερη και στεγνή, χωρίς το παραμικρό ίχνος χιονιού. Δεν πιστεύαμε στα μάτια μας. Μα κι ούτε μπορέσαμε να καταλάβουμε πώς, μόλις μια ώρα μετά, τα δέντρα, οι θάμνοι και το γρασίδι της αυλής έγιναν λευκά.

ΣΤΗΝ ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΗ ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ

Στα τέλη του Γενάρη δεν είναι και τόσο χειμωνιάτικη η όψη της Καρδαμύλης. Η παραθαλάσσια πολιτεία μας υποδέχεται ηλιόλουστη και με θερμοκρασία ανοιξιάτικη.

Έχει μια γοητεία πολύ ξεχωριστή η Καρδαμύλη. Μας προσκαλεί από την

πρώτη στιγμή να την γνωρίσουμε με μια ήρεμη περιδιάβαση στον κεντρικό της δρόμο. Έναν δρόμο που περνάει ανάμεσά της με διακριτική ευρυχωρία και ευθύτητα, κοσμημένος και στις δύο πλευρές του με υπέροχα αρχοντόσπιτα. Παρατηρούμε τα ομοιόμορφα, σχεδόν, πέτρινα σπίτια, το ένα δίπλα στο άλλο. Διώροφα, με στιβαρή τοιχοποιία και

λαξευτούς γωνιόλιθους, φουρούσια και ανακουφιστικά τοξάκια σε παράθυρα και πόρτες, χαρίζουν με την απέρριπτη αρχιτεκτονική τους, αρχοντιά και αίγλη στην Καρδαμύλη. Επιλέξαμε την χειμωιάτικη περίοδο για να γνωρίσουμε ήρεμο τον τόπο, απαλλαγμένο από τα караβάνια των τουριστών του καλοκαιριού. Δεν το μετανιώσαμε.

ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ: ΜΙΑ ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΗ ΓΝΩΡΙΜΙΑ

Στα τέλη του Γενάρη, η χιονόλευκη κορυφογραμμή του Ταϋγετου καλύπτει τον βόρειο ορίζοντα της πολιτείας της Καρδαμύλης.

1. Άλλες ονομασίες που χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό της Δυτικής Μάνης είναι "Έξω Μάνη", "Μεσσηνιακή" κι "Αποσκιαδερή".

ΜΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Είναι πανάρχαιος τόπος η Καρδαμύλη. Σύμφωνα με τα στοιχεία του **Μπάμπη Παυλόπουλου** (2), είναι πόλη της αρχαίας Λακωνίας, που υφίσταται από την προϊστορική εποχή. Αναφέρεται από τον Όμηρο ως μια από τις επτά πόλεις που ο Αγαμέμνων υποσχέθηκε στον Αχιλλέα, για να τον εξευμενίσει για την απόσπαση της Βρισηίδας.

Το 146 π.Χ. η πόλη απετέλεσε μέλος του Κοινού των Λακεδαιμονίων. Αργότερα ο αυτοκράτορας Αύγουστος την παραχώρησε στους Σπαρτιάτες για να την χρησιμοποιήσουν ως επίνειο. Η πόλη συνδεόταν με την Σπάρτη μέσω της περιφημής Βασιλικής Οδού, τμήματα της οποίας σώζονται μέχρι σήμερα.

Τον 2ο μ.Χ. αιώνα ο Πausανίας εντόπισε μέσα στην πόλη ιερό της Αθηνάς και έναν Κάρνειο Απόλλωνα, όπως συνήθιζαν οι Δωριείς. Στα χρόνια που ακολούθησαν την Ρωμαϊκή περίοδο, γνωστά και ως «σκοτεινοί χρόνοι», οι παράλιοι οικισμοί

της Μάνης εγκαταλείφθηκαν και αναζητήσαν ασφάλεια σε τόπους δυσπρόσιτους και ορεινούς. Έτσι οι κάτοικοι της Καρδαμύλης αποσύρθηκαν πιθανότατα στην ορεινή Ανδρούβιστα. Το όνομα, ωστόσο, της Καρδαμύλης δεν λησμονήθηκε. Σε ενετική έκθεση του 1465 - 1466 αναφέρεται με την ονομασία Σκαρδαμούλα.

Αιώνες αργότερα ο E. S. Foster (1879 - 1950) βρήκε την Παλαιά Καρδαμύλη, δηλαδή το Κάστρο, εγκαταλειμμένη και την νέα πόλη χτισμένη γύρω από το παλιό λιμάνι. Κατά τον αρχιτέκτονα Γ. Σαΐτα λείψανα της ακρόπολης της αρχαίας πόλης σώζονται στον λόφο που ορθώνεται εντυπωσιακός στα βόρεια τη πόλης.

Παλαιά Καρδαμύλη. Μια ιστορική οικιστική ενότητα με αρχοντόσπιτα, πύργους, οχυρωματικό περίβολο και τον εντυπωσιακό ναό του Αγ. Σπυρίδωνα.

2. Συγγραφέας και φωτογράφος του εκκλησικού βιβλίου "Πύργοι και Οχυρές Κατοικίες στην Πελοπόννησο"

Βόρεια της Παλαιάς Καρδαμύλης ορθώνεται ένας φυσικά οχυρός λόφος, όπου έχουν εντοπισθεί ίχνη της αρχαίας ακρόπολης.

ΠΑΛΙΑ ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ

Κάτω από την γέφυρα, στην βόρεια είσοδο της Καρδαμύλης, ασπρίζουν οι κροκάλες της φαρδειάς κοίτης ενός ξεροπόταμου. Είναι η κοίτη του περίφημου φαραγγιού του **Βυρού**, πριν καταλήξει στην ακτή. Είναι μια πορεία πολυδαίδαλη και πολύωρη, ανάμεσα στις απόκρυφες χαράδρες και τις χαστικές ορθοπλαγιές του γιγάτιου Ταύγετου (3).

Ατενίζουμε με θαυμασμό τις χιονοσκεπαστες κορυφές του. Ψηλότερη ανάμεσά τους και πιο θεαματική είναι η θρυλική **πυραμίδα του Αν-Λια**, που με υψόμετρο **2.407** μέτρων λογχίζει τον ουρανό.

Στο οπτικό μας πεδίο παρεμβάλλεται άλλη μια εικόνα, πολύ κοντινή αλλά ιδιαίτερα εντυπωσιακή. Είναι οι αυστηροί κτιριακοί όγκοι της **Παλιάς Καρδαμύλης** με το επιβλητικό «**Οχυρό Συγκρότημα των Μούρτζινων**».

Από την πλατεία της Καρδαμύλης, όπου δεσπόζει το μαρμάρινο ηρώο, κατευθυνόμαστε προς το εσωτερικό, για την Παλιά

Καρδαμύλη. Βαδίζουμε για δυο λεπτά, ανάμεσα σε πέτρινα αρχοντόσπιτα, μικρή ρεματιά με ελαιώνα, πορτοκαλιές και λεμονιές. Εδώ βρίσκεται ο παλιός κοιμητηριακός ναΐσκος των **Αγ. Θεοδώρων**, με οικογενειακούς τάφους της μεγάλης οικογένειας **Πετρέα**, ήδη από το 1898. Μετά το εκκλησάκι ορθώνονται τέσσερις πελώριοι ευκάλυπτοι. Στη σκιά τους σώζεται η εκπληκτική μαρμάρινη κρήνη του **1734**, από όπου άλλοτε υδρευόταν η Καρδαμύλη.

Μια εντυπωσιακή πύλη μας οδηγεί στο εσωτερικό του οχυρωματικού περιβόλου, στα άδυτα της Παλιάς Καρδαμύλης της οποίας η πρώτη οικοδομική φάση του συγκροτήματος ανάγεται στα τέλη του 17ου αιώνα. Είναι η εποχή που

3. Με συνολικό μήκος 14 χιλιομέτρων το φαράγγι του Βυρού είναι το έκτο μεγαλύτερο της Ελλάδας (Νίκος Νέζης, "ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΒΟΥΝΑ - ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ, ΤΟΜΟΣ 1, σελ. 55)

στην περιοχή κυριαρχεί η οικογένεια των Παλαιολόγων - Τρουπάκηδων. Ιδρυτής της υπήρξε ο **Μιχαήλ Παλαιολόγος**, που σύμφωνα με τον θρύλο έλκει την καταγωγή του από τους Παλαιολόγους του Μυστρά. Η οικογένεια είναι επίσης γνωστή με το επώνυμο Τρουπάκης. Το επίθετο το οφείλει, σύμφωνα με τον Γ. Μαραβελέα η οικογένεια στο γεγονός ότι αναγκάστηκε για χρόνια να κατοικήσει σε σπηλιές και τρύπες του Ταυγέτου, πριν από την κάθοδό της στην περιοχή της Ανδρούβιστας. Το 1798 την καπετανία στην περιοχή αναλαμβάνει μια ισχυρή προσωπικότητα, ο **Παναγιώτης Τρουπάκης**, γνωστός περισσότερο ως **Μούρτζινος**. Το 1818 μύηθηκε στην Φιλική Εταιρεία και το 1821, πριν από την Επανάσταση, βοήθησε τον Κολοκοτρώνη, προσφέροντάς του καταφύγιο στο κάστρο, όταν διωκόταν από τους Τούρκους. Πέθανε το 1822, έχοντας προλάβει να πάρει μέρος στα πρώτα γεγονότα της Επανάστασης.

Τον διαδέχθηκε ο γιος του Διονύσιος, φυσιογνωμία ηγετική, που συμμετείχε στις περισσότερες πολεμικές επιχειρήσεις.

Εκτός από τους Πύργους στην Παλαιά Καρδαμύλη μας εντυπωσιάζουν και οι λεπτομέρειες, όπως η οξυγώνια απόληξη του καμπαναριού του Αγ. Σπυρίδωνα και τα πάμπολλα λιθανάγλυφα, όπως ο άγγελος πάνω από την εξώθυρα με την χρονολογία 1808.

Επί Καποδίστρια υπήρξε μέλος του πολεμικού συμβουλίου και γερουσιαστής. Η οικογένεια Μούρτζινου είχε μεγάλη προσφορά στον αγώνα αφού, εκτός των άλλων, διατηρούσε με δικά της έξοδα στρατιωτικό σώμα 300 ανδρών. Ο θάνατος του Διονύσιου Μούρτζινου, το 1830, αποτέλεσε πλήγμα για το νεοσύστατο κράτος του Καποδίστρια, αφού έλειψε εκείνος που κατόρθωνε να κατευνάζει τις στασιαστικές ενέργειες των Μανιατών έναντι της κεντρικής εξουσίας. Έκτοτε η οικογένεια παρακμάζει και η εγγονή του Διονύσιου, η Κατερινιώ, είναι το τελευταίο μέλος της μεγάλης γενιάς των Μούρτζινων.

Με την είσοδό μας στο εσωτερικό του κάστρου, αρχίζει μια συναρπαστική περιδιάβαση στο αρχοντικό Μανιάτικο παρελθόν. Σύμφωνα με την περιγραφή του Παυλόπουλου «το κάστρο στέκεται σε μια φυσικά οχυρή θέση, σ' ένα υπερυψωμένο πλάτωμα 11.5 στρεμμάτων, σε απόσταση 200 περίπου μέτρων από την ακτή. Το οχυρό συγκρότημα των Μούρτζινων, το οποίο είναι και το σημαντικότερο τμήμα του κάστρου, αποτελείται από τρεις διαδοχικούς οχυρωματικούς περιβόλους. Εκείνο που ξεχωρίζει είναι ο πολεμικός πύργος, που έχει και τη θέση του ακρόπυργου του συγκροτήματος. Χτίστηκε το 1808, σύμφωνα με την χρονολογία που είναι

σκαλισμένη ανάμεσα στα φτερά ανάγλυφου αγγέλου πάνω από την εξώθυρα. Ο πύργος καταλαμβάνει το ψηλότερο σημείο του βράχου, επιτρέποντας έτσι τον οπτικό έλεγχο όλης της περιοχής.

Το κεκλιμένο τμήμα της βάσης του πύργου θεωρείται ότι αποτελεί υπόλειμμα του παλαιότερου πύργου, που στο υπόγειο περικλείει τυφλό καμαροσκέπαστο χώρο, την «γούβα», που χρησιμοποιείτο ως φυλακή.

Βόρεια του πύργου υψώνεται η πυργοκατοικία του καπετάνιου, γνωστή και ως «οντάς». Είναι ένα τριώροφο πυργοειδές κτίσμα που η ανατολική πλευρά του συμπίπτει με το τείχος του κάστρου. Η μεγαλιθική κατασκευή, που διακρίνεται στα κατώτερα τμήματα της τοιχοποιίας του κτίσματος, δείχνει ότι στην ίδια θέση είχε προηγηθεί άλλη οικοδομή.

Ακόμα πιο βόρεια υψώνεται ο οικογενειακός ναός του **Αγίου Σπυρίδωνα**, κτίσμα του πρώτου μισού του 18ου αιώνα. Η ανατολική και η βόρεια όψη του ταυτίζονται με το τείχος του εξωτερικού οχυρωματικού περιβάλλοντος. Ο ναός ανήκει στο τύπο της μονόχωρης τρουλλαίας βασιλικής. Εντύπωση μας προκαλεί η εξαιρετική τέχνη τοιχοποιίας και το

ιδιαίτερα ψηλό πυργοειδές καμπαναριό, με πλούσιο διάκοσμο από πάμπολλα λιθανάγλυφα. Το συγκρότημα συμπληρώνεται από δυο ακόμα κτίσματα, το σιδηρουργείο και το ελαιοτριβείο».

Η περιήγησή μας στο κάστρο της Παλιάς Καρδαμύλης μας αποκαλύπτει πυργόσπιτα, προεπαναστατικά και μετεπαναστατικά. Στο τμήμα των Πετρέων μας εντυπωσιάζουν δύο προεπαναστατικές πυργοκατοικίες. Σημαντικές θεωρούνται και οι **«βάρδιες»**, δηλαδή οι πύργοι-σκοπιές των Δημητρέων και των Πετρέων στη γύρω περιοχή. Μα και στην Κάτω Καρδαμύλη εξακολουθούν να διασώζονται τα πυργόσπιτα των Πατριαρχέων, των Δημητρέων, των Τρουπάκηδων και των Θεωδωρέων. Μαζί μ' αυτά τα φρουριακά κτίσματα υπάρχουν και πολλά μεταγενέστερα, που ομορφαίνουν τον κεντρικό δρόμο με τα νεοκλασικά τους χαρακτηριστικά.

Στον κεντρικό δρόμο, ωστόσο, υπάρχουν και ποικίλα καταστήματα, ταβέρνες και καφενεία. Σ' ένα τέτοιο καφενείο, το **«Αλώνι»** του **Βαγγέλη**, συναντάμε την **Αγγέλα** και τον **Γιάννη**.

ΣΤΙΣ ΕΞΟΧΕΣ ΤΗΣ ΚΑΡΔΑΜΥΛΗΣ

- Περαστικοί, από την Καρδαμύλη; ρωτάει ο Γιάννης, καθώς πίνουμε τον καφέ μας στο «Αλώνι».

- Τόσα χρόνια ήμασταν μόνο περαστικοί. Τούτη τη φορά λέμε να γνωρίσουμε σε βάθος την Καρδαμύλη.

- Την πόλη μόνο ή και τις εξοχές;

- Φιλοδοξούμε να γνωρίσουμε και την γύρω περιοχή.

- Τότε θα χρειαστείτε πολλές μέρες τρέξιμο και περπάτημα. Ο τόπος έχει απίστευτες ιδιαιτερότητες σε παραδοσιακούς οικισμούς, σε μνημεία, σε φύση και μονοπάτια. Εμείς, δυστυχώς, μόνον την αυριανή μέρα μπορούμε να είμαστε μαζί σας. Μετά θα λείψουμε

Σε πρώτο πλάνο το παραδοσιακό Εξωχώρι και στο βάθος, πάνω από το φαράγγι Βυρού, τα Τσέρια.

για αρκετές μέρες από την πόλη.

- Ωραία, λοιπόν, αρχίζουμε την εξερεύνηση νωρίς αύριο το πρωί.

Το ξεκίνημα της μέρας είναι στον **«Νότο»** πολύ θεαματικό. Χτισμένο σε υπερυψωμένο σημείο της βόρειας παραλίας της

Καρδαμύλης, ανάμεσα σε πορτοκαλιές και λεμονιές, το υπέροχο συγκρότημα με τις πέτρινες κατοικίες, αγναντεύει την γαλάζια απεραντοσύνη του Μεσσηνιακού και της Μεσογείου. Στο τέρμα της ακτογραμμής της Έξω Μάνης ατενίζουμε το

εντυπωσιακό περίγραμμα του πελώριου **Κάβο Γκρόσσο** (4).

Συναντάμε τον Γιάννη και την Αγγέλα στο Εξωχώρι, 11 χιλιόμετρα ΒΑ της Καρδαμύλης. Στη διαδρομή έχουμε διασχίσει ελαιώνες με περιποποιημένα ελιόδεντρα, έχουμε θαυμάσει σπίτια, παλιές εκκλησίες και πύργους με τοικοδομίες εκπληκτικές. Είν' ένας τόπος με πολυποίκιλες εικόνες, πολύ ειδυλλιακές.

Ο οικισμός **Κολιμπετσαίικα** βρίσκεται αμέσως βόρεια του Εξωχωρίου. Εδώ, σε υψόμετρο 500 μέτρων, είναι χτισμένο το ξενοδοχείο «**ΦΑΡΑΓΓΙ**», σχεδόν σκαρφαλωμένο στην απόκρημνη πλαγιά του φαραγγιού του Βυρού. Μας υποδέχεται με μεγάλη εγκαρδιότητα η **Ελένη**, βορειοελλαδίτισσα με καταγωγή από την πανέμορφη Αρναία Χαλκιδικής.

- Να σας προσφέρω ένα τσαγάκι του βουνού με ντόπιο μέλι;

- Πού είναι μαζεμένο το τσάι, στον Πάρνωνα;

- Ποιόν Πάρνωνα καλέ; Δεν τον βλέπετε απέναντι τον Ταϋγετο;

Γελάμε όλοι, κι από τα μεγάλα παράθυρα αγναντεύουμε τον Ταϋγετο. Η θέα

στην πυραμίδα του Αη-Λιά και στις διπλάνες χιονόλευκες κορυφές είναι μοναδική. Εξίσου εντυπωσιακά είναι και τα χαοτικά κάθετα τοιχώματα του φαραγγιού του Βυρού. Είναι αληθινό προνόμιο να βρισκόμαστε απέναντι σ' ένα τοπίο σαν κι αυτό, μόλις 11 χιλιόμετρα από το κέντρο της Καρδαμύλης.

Μια άλλη ελκυστική εικόνα στα βόρεια είναι τα **Τσέρια**, η συστάδα των ορεινών οικισμών ακριβώς πάνω απ' το φαράγγι του Βυρού.

- Αν θέλετε μια πολυδιάστατη πεζοπορική διαδρομή με αφητηρία τα Τσέρια, μπορούμε να σας δώσουμε κάθε πληροφορία, λέει ο Γιάννης. Προς το παρόν όμως ας γνωρίσουμε δύο μνημεία της νεότερης ιστορίας της Μάνης.

Πύργος του Κιτρινιάρη. Χτισμένος το 1786 στην στρατηγική θέση "Ο Βράχος της Κουδούνας", εξακολουθεί να παραμένει όρθιος σε πείσμα των κακουχιών του χρόνου.

4. Σχετικό μεγάλο άρθρο στο: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ, Τεύχος 69, Μάιος - Ιούνιος 2009

Κατευθυνόμαστε αρχικά νότια και στη συνέχεια ανατολικά. 5.2 χιλιόμετρα μετά συναντάμε τον **Πύργο του Κιτρινιάρη**. Μας εντυπωσιάζει η απίστευτη ισορροπία της τοικοποιίας του πύργου, όχι σε θεμέλια σκαμμένα στο έδαφος αλλά πάνω σε άγριους βράχους γκρίζου ασβεστόλιθου. Εξίσου εντυπωσιακή είναι η διατήρηση του δώροφου οικοδομήματος σε ύψος τουλάχιστον οκτώ μέτρων και μάλιστα παρά την ανυπαρξία σκεπής.

Σύμφωνα με το εξαιρετικό βιβλίο του Μπάμπη Παυλόπουλου (5), «ο πύργος

του καπετάν Κιτρινιάρη στην Ανδρούβιστα της Έξω Μάνης είναι ένα μικροσκοπικό συγκρότημα, χτισμένο πάνω σε μια συγκέντρωση τεράστιων βράχων. Ένα πραγματικό οχυρό αλλά και στρατηγικό σημείο, από όπου ο κτήτορας είχε απεριόριστη θέα προς τον Μεσσηνιακό κόλπο και τις χαμηλότερες εκτάσεις της Ανδρούβιστας. Γνωστή είναι η ένοπλη σύγκρουση του Παναγιώτη Μούριζινου με τον Θεοδωράκη Κιτρινιάρη, που κατέληξε σε αιχμαλωσία του τελευταίου. Η αιχμαλωσία πραγματοποιήθηκε στον «οντά» του Μούριζινου, στον πύργο του στην Παλιά

Καρδαμύλη και όχι στην «γούβα» του υπογείου, εξαιτίας της αρχοντικής θέσης του αιχμαλώτου».

250 μόλις μέτρα μετά τον Πύργο του Κιτρινιάρη, συναντάμε το μονοπάτι προς **την Μονή Βαϊδενίτσας ή Βοδονίτσας**. Ξεκινάει λιθόστρωτο το μονοπάτι από υψόμετρο **710** μέτρων, ανάμεσα σε μεγάλες καρυδιές και καστανιές. Δίπλα του κυλάει ρυάκι με νερό. Σ' ένα 5λεπτο το μονοπάτι καταλήγει σε φαρδιά πέτρινα σκαλοπάτια, που μας οδηγούν στο περίτεχνα κατασκευασμένο καθολικό. Με χοντρούς τοίχους από

Μονή Βαϊδενίτσας. Είναι χτισμένη τον 18ο αιώνα σε υψόμετρο 770 μ. στο φαράγγι του Φονέα. Ο δίπατος πύργος και το διπλανό κτίσμα έχουν ισχυρή κατασκευή, μικρά ανοίγματα και πολεμίστρες. Σε άριστη κατάσταση διατηρείται ο σταυροειδής δικιόνιος ναός με τον οκταγωνικό του τρούλλο.

5. "Πύργοι και Οχυρές Κατοικίες στην Πελοπόννησο", σελ. 191-192.

Επάνω: Το λιθόστρωτο μονοπάτι κατηφορίζει δίπλα στο ξωκκλήσι του Αν-Νικόλα με θέα μακρινή, ανεμπόδιση. Διανοίχτηκε και καθαρίστηκε από τα χόρτα μόλις τα τελευταία 4 χρόνια. Απέναντι: Το μνημείο της τραγικής μνήμης του Εμφυλίου στην τοποθεσία "Παναγία", με τα ονόματα των 37 φονευθέντων χωροφυλάκων.

πελεκτητή πέτρα ο ναός είναι σταυροειδής δικιόνιος με οκταγωνικό τρούλλο. Είναι χρονολογημένος στον 18ο αιώνα και αφιερωμένος στο Γενέσιον της Θεοτόκου. Πολύ ιδιαίτερη είναι η παλιά ξυλόγλυπτη πόρτα, διακοσμημένη με ρόδακες και με εγχάρκτη χρονολογία του 1808. Το τέμπλο είναι ξυλόγλυπτο, χρωματισμένο και χαρακτηριστικό της σχολής που αναπτύχθηκε στον δυτικό Ταΰγετο από το δεύτερο μισό του 17ου αιώνα.

Αμέσως πάνω από το καθολικό, σώζεται ο διώροφος, φρουριακής κατασκευής πύργος, με ύψος 9 περίπου μέτρων. Τα υπόλοιπα κτίσματα είναι ερειπωμένα, σώζεται όμως ένας εξωτερικός ξυλόφουρνος καθώς και ένα οχυρό κτίσμα, επαπτόμενο στον πύργο, με μικρά ανοίγματα και πολεμίστρες.

Ο ορίζοντας της μονής απλώνεται ανεμπόδιστα στον Μεσσηνιακό κόλπο,

ως την αντικρινή χερσόνησο της Κορώνης. Δίπλα μας η ρεματιά της Βαϊδενίτσας, το «λαγκάδι» όπως λέγεται στη Μάνη, είναι τούτη την ώρα ψυχρό. Μερικά μέτρα πάνω από την κοίτη σχηματίζεται ένα χορταριασμένο πλάτωμα, κάτω από καστανιές και καρυδιές.

Εδώ κάθε χρόνο, στις 6 του Σεπτέμβρη, γίνεται το πανηγύρι της μονής. Από τα ψηλώματα της ρεματιάς, στην πηγή της Αγελαδίτσας, ξεκινάει ένας σωλήνας, που μεταφέρει εξαιρετικής ποιότητας νερό στην γειτονική Σαϊδόνα και στο Εξωχώρι.

Το ρέμα ξεκινάει από την τοποθεσία Βριμπίτσα, λέει ο Γιάννης, μερικά χιλιόμετρα βορειότερα. Από εκεί, αν βαδίσουμε με κατεύθυνση ανατολική σε δασικό δρόμο και μονοπάτι, θα φτάσουμε μετά από 4-5 ώρες στο Δάσος Βασιλικής. Νομίζω, όμως, πως είναι ώρα να ξεμονιάσουμε λιγάκι.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΥΡΓΟ ΤΟΥ ΚΙΤΡΙΝΙΑΡΗ ΩΣ ΤΑ ΚΟΛΙΜΠΕΤΣΑΪΚΑ

Σε συνέχεια του λαγκαδιού της Βαϊδενίτσας αρχίζει κάτω από την ασφαλτο το φαράγγι της **Νούπαντης**, που μετά από ελικοειδή πορεία τουλάχιστον 6 χιλιομέτρων, καταλήγει στην παραλία του **Φονέα**. Εμείς κινούμαστε δυτικά κι ένα περίπου χιλιόμετρο μετά τον Πύργο του Κιτρινιάρη, ανηφορίζουμε δασικό δρόμο δεξιά. Το τοπίο εξελίσσεται πολύ ειδυλλιακό, με ελιόδεντρα σε πεζούλες, βαλανιδιές με καφετιά ξερόφυλλα, πουρνάρια και σφενδάμια.

Ένα σχεδόν 10λεπτο αργότερα, συναντάμε αριστερά έξω από το δρόμο, το ξωκκλήσι του **Αν-Νικόλα**, κατασκευασμένο με στιβαρή ξερολιθιά και εσωτερική στέγη θολωτή. Η δίρριχτη σκεπή είναι τοιμεντένια και καλυμμένη με «**τίκλες**», σχιστόπλακες δηλαδή. Ένα κόκκινο βέλος πάνω σε ξερό κορμό μας δείχνει τη συνέχεια του μονοπατιού πλάι στο εκκλησάκι. Το μονοπάτι είναι λιθόστρωτο και κατηφορίζει ελαφρά ανάμεσα σε ψηλό φράκτη από

καλοφτιαγμένη ξερολιθιά. Ολόγυρα το τοπίο είναι αυθεντικό μανιάτικο με τραχύ ασβεστόλιθο και συνεχόμενους ελαιώνες. Η θέα είναι υπέροχη στον αντικρινό οικισμό του Προσήλιου και στη θάλασσα. Είναι μεγάλη ευχαρίστηση να περπατάμε σ' αυτό τον τόπο.

- Και να φανταστείτε, ότι τούτη η παλιά μανιάτικη στράτα, που κάποτε ένωσε την Σαϊδόνα με το Εξωχώρι, παρέμεινε άγνωστη, εξαφανισμένη μέσα στα χόρτα. Τέσσερα χρόνια πριν πήραμε με τον Βαγγέλη την απόφαση να επέμβουμε. Με πολλή δουλειά και με ελάχιστες βοήθειες καταφέραμε ν' αποκαλύψουμε τούτο το μονοπάτι, προς μέγιστη βέβαια ικανοποίηση όχι μόνον των πεζοπόρων αλλά και των ντόπιων που έχουν τούτους τους ελαιώνες.

20' μετά το ξωκκλήσι του Αν-Νικόλα, φτάνουμε στην τοποθεσία **Παναγία**, σε υψόμετρο 605 μ. Όμορφος τόπος, ειρηνικός, αδύνατον να φανταστούμε τα τραγικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν εδώ στη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου. Μας τα θυμίζει μια μαρμάρινη στήλη με τα ονόματα 37 ανδρών της χωροφυλακής

που φονεύθηκαν από τους αντάρτες. 100 μέτρα πιο πέρα υπάρχει το αρχικό απέρριπτο μνημείο με την ημερομηνία του γεγονότος. Μέσα στον ελαιώνα ακόμα, δίπλα σε μια αιωνόβια βαλανιδιά, υπάρχει το πετρόχτιστο εκκλησάκι της Παναγίας. Συνεχίζουμε τη διαδρομή μας σε ωραίο δασικό δρόμο στρωμένο με ξερόφυλλα δρυών και σφενδαμιών. Ένα 10λεπτο μετά κατηφορίζουμε δεξιά σε ελικοειδή δρόμο

μέσα σε ελαιώνα. Πολύ γρήγορα μπαίνουμε στα πρώτα σπίτια της **Τρίπτισας**, ενός από τους συνοικισμούς του Εξωχωρίου. Κινούμαστε για μερικά λεπτά σε στενό περιφερειακό μονοπάτι του συνοικισμού, ανάμεσα σε περιβόλια και ελαιώνες. Μετά, ξαναβρίσκουμε τον δασικό δρόμο και λίγο αργότερα βγαίνουμε στην άσφαλτο. Σ' ένα 5λεπτο είμαστε και πάλι μπροστά στο ξενοδοχείο «Φαράγγι» και

Θέση Πανόραμα, πάνω από το φαράγγι του Βυρού. Απέναντι τα Τσέρια. Πανταχού παρών ο χιονόλευκος Ταΰγετος. Λιτή η παρουσία των χαρακτηριστικών φραγκόσυκων.

δεν αρνούμαστε το εξαιρετο τσιπουράκι που μας προσφέρει η Ελένη. Αφαιρώντας τις διάφορες στάσεις στη διάρκεια της διαδρομής μας, διαπιστώνουμε ότι ο καθαρός χρόνος πορείας έχει μόλις ξεπεράσει την μία ώρα.

Διασχίζουμε τον συνοικισμό Κολιμπετσαίικα με κατεύθυνση προς το φαράγγι. Συναντάμε ωραία πέτρινα σπίτια και ανάμεσά τους ένα με χρονολογία 1890. Πιο

πέρα είναι το εκκλησάκι της **Ανάληψης** με ένα ακόμη μνημείο πεσόντων μεταξύ των ετών 1940-1949. Με το κλειδί που έχει ο Γιάννης μας ανοίγει την πόρτα του αυθεντικού πύργου **Φασέα**, στον οποίο είναι σε εξέλιξη έργα ανάπλασης. Από την τάρτα του η θέα είναι μοναδική.

Βαδίζοντας μερικές εκατοντάδες μέτρα φτάνουμε στην θέση **«Πανόραμα»**, με περίοπτη θέα στο φαράγγι του Βυρού και στ' αντικρινά ορεινά Τσέρια. Μπορούμε πια πολύ ρεαλιστικά να διαπιστώσουμε μερικές λεπτομέρειες του δρομολογίου της αυριανής μας διαδρομής

Το γραφικότετο Πεδινό, ένας από τους έξι συνοικισμούς των Τσέριαων.

ΑΠΟ ΤΑ ΤΣΕΡΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ: ΜΙΑ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΟΝΑΔΙΚΗ

Ο αρχαιοφύλακας **Σπύρος Νίκας** αφιερώνει πολύ από τον προσωπικό του χρόνο, για να μας ξεναγήσει σε μερικά από τα ωραιότερα Βυζαντινά μνημεία του τόπου. Πολύ θα θέλαμε να συμπεριλάβουμε κάποια σ' αυτό το άρθρο. Είναι όμως τόσο πολλά και σημαντικά ώστε επιφυλασσόμαστε για την επόμενη φορά. Άλλωστε, δεν είναι λίγα τα μνημεία που θα συναντήσουμε στη διαδρομή μας από τα Τσέρια.

Νωρίς το πρωί αφήνουμε την Καρδαμύλη με κατεύθυνση προς τα Τσέρια. Στην διαδρομή διασχίζουμε τον παραδοσιακό οικισμό του **Προσήλιου** με τον επιβλητικότατο ναό του Αγ. Γεωργίου. Μερικά χιλιόμετρα πριν από τα Τσέρια, πάνω από την κοίτη μιας ρεματιάς, παρατηρούμε ένα ωραίο πέτρινο γεφυράκι. Από αυτό το γεφύρι περνούσε το μονοπάτι, που πριν γίνει ο δρόμος, συνέδεε το Προσήλιο με τα Τσέρια.

Καθώς πλησιάζουμε το χωριό αποκαλύπτονται ένας ένας οι πέντε μικρότεροι δορυφορικοί του συνοικισμοί: αρχικά το **Λεπτίни** και στη συνέχεια το **Πεδινό**, το **Καταφύγιο**, ο **Ζαχαριάς** και στο ανατολικό άκρο τα **Γιατραίικα**, σε μικρή απόσταση από το στόμιο του φαραγγιού. Στα 12 λοιπόν χιλιόμετρα από την πλατεία της Καρδαμύλης μπαίνουμε στα πρώτα σπίτια των Τσέριαων. Ένας στενός πλακόστρωτος δρόμος, που χωράει ένα μόνον αυτοκίνητο, διασχίζει το χωριό. Η διασταύρωση εδώ με αντίθετα κινούμενο αυτοκίνητο, αν και δεν είναι συχνή, δεν μπορεί να αποκλειστεί. Και βέβαια, η οπισθοπορεία σ' έναν τόσο στενό δρομίσκο, μόνον ευχάριστη δεν είναι. Συνιστούμε λοιπόν στον επισκέπτη των Τσέριαων ν' αφήσει στην είσοδο του χωριού το αυτοκίνητο και να συνεχίσει με τα πόδια. Άλλωστε είναι τόσο ευχάριστη η περιδιάβαση σ' αυτόν τον ωραίο τόπο, που για την εκπληκτική του θέα, μπορούμε να τον χαρακτηρίσουμε ως αληθινό **Εξώστη της Καρδαμύλης**.

Πρώτη του Φλεβάρη, ημέρα πληρωμής των συντάξεων στο "Παντοπωλείον Η ΣΠΑΡΤΗ".

Ο επιβλητικός ναός του Ευαγγελισμού στα Τσέρια.

Στο πρωινό φως του ήλιου προβάλλει το μικροσκοπικό, πανέμορφο Λεπτίνι.

Απέναντι: κάτοικος των Τσέριων μας δείχνει τους άριστα λαξευμένους γωνιόλιθους.
 Επάνω: Θαυμάσια πετρόχιστα σπίτια στα Τσέρια. Η αρχιτεκτονική παράδοση διατηρείται σε μεγάλο βαθμό.

Μερικές εκατοντάδες μέτρα μετά την είσοδο του χωριού φτάνουμε σε μια πλατεϊούλα με χώρο στάθμευσης, πολύ κοντά στον επιβλητικό ναό του **Ευαγγελισμού**. Παρελαύνουν από τα μάτια μας πέτρινα σπίτια με χρονολογίες του 19ου αιώνα: **1855, 1857, 1860, 1872...** Στον χώρο μικρής πλατείας δεσπόζει ο εκπληκτικός ναός των **Ταξιαρχών** του **1836**. Σε διάφορα σημεία της τοικοποιίας του είναι διακοσμημένος με πάμπολλα λιθανάγλυφα, που απεικονίζουν ρόδακες φυσιογνωμίες και φιγούρες, παραστάσεις ζωικές και φυτικές. Το καμπαναριό είναι ψηλό και οξυγώνιο από πελεκητό γρανίτη, ενώ ένα καλντερίμι ανηφορίζει με σκαλοπάτια έξω από το χωριό προς την κατεύθυνση του βουνού.

Ένα και μοναδικό μαγαζί είναι ανοιχτό στο χωριό. Είναι το «**Παντοπωλείον Η ΣΠΑΡΤΗ**». Μ' αυτή την πινακίδα μοιάζει με μικρή Λακωνική αποικία μέσα στην επικράτεια της Μεσσηνίας. Στο εσωτερικό του παντοπωλείου υπάρχει κίνηση. Πρώτη του Φλεβάρη σήμερα, οι ηλικιωμένοι κάτοικοι

των Τσέριων είναι μαζεμένοι γύρω από τον ταχυδρόμο, που πληρώνει στους δικαιούχους τις συντάξεις του ΟΓΑ. Παρά την κρίση το σύστημα λειτουργεί ακόμα στην Ελλάδα...

Με υψόμετρο **600** περίπου μέτρων στην πλατεία, τα Τσέρια είναι χτισμένα στους πρόποδες του απότομου ασβεστολιθικού λόφου **Ραβούγκια**, στις νότιες καταπτώσεις του ορεινού όγκου του Ταυγέτου. Πριν κατευθυνθούμε στο φαράγγι, κατηφορίζουμε για λίγο στον συνοικισμό του Ζαχαριά, που πήρε το όνομά του από τον οπλαρχηγό **Ζαχαριά Βαρβιτσιώτη**. Ανάμεσα στα πέτρινα σπίτια δεσπόζει ο Πύργος του Ζαχαριά που σκοτώθηκε εδώ το 1808. Ένα άλλο σπίτι φέρει χρονολογία 1854, ενώ το πάλοι ποτέ Δημοτικό Σχολείο είναι του 1925.

Έξω από τα τελευταία σπίτια του οικισμού αρχίζουν πεζούλες με ελαιώνες. Εδώ, συναντάμε τον **Βαγγέλη Περουτσέα** που τούτη την ώρα κλαδεύει τις ελιές του. Μας καλημερίζει ευγενικά και μας δίνει πολλές πληροφορίες για τον τόπο.

-Μπορώ να πάρω ένα κομμένο ελιόκλαδο;

Στιβαρό, τραχύ καλντερίμι, όπως αρμόζει στο αρρενωπό τοπίο της Μάνης, καταλήγει με αυτοσχέδια σιδερένια σκαλοπάτια στην κοίτη του Βυρού. Το λιτό μπαστούνι από τον θάμνο Βαλεριάνα, ανθεκτικό και πανάλαφρο, ήταν για ώρες πολύτιμος σύντροφός μου.

τον ρωτάω. Άφησα το ορειβατικό μου μπαστούνι, στο αυτοκίνητο και φοβάμαι πως θα μου λείψει στο φαράγγι.

-Θα σου δώσω κάτι καλύτερο από ελιά, ένα μπαστούνι πανάλαφρο και γερό.

Με μια κίνηση ο Βαγγέλης ξεριζώνει έναν θάμνο με κορμό ολόγισιο και κούφιο σαν καλάμι. Τον κόβει με το πριόνι του στην κορυφή και στη ρίζα και μου παραδίδει ένα μπαστούνι φυσικό και πολύ ξεχωριστό.

-Ο θάμνος λέγεται **Βαλεριάνα**, μας λέει ο Βαγγέλης. Το αφέψημα από τα φύλλα έχει διάφορες χρήσεις, ακόμα και ως ενισχυτικό της καρδιάς.

Τον αποχαιρετάμε, διασχίζουμε τον συνοικισμό των Γιατραϊκών και στο τέλος του τσιμεντόδρομου συναντάμε την αρχή του μονοπατιού. Εδώ υπάρχει σήμανση και χάρτης της πεζοπορικής διαδρομής.

10:45' Από υψόμετρο **575** μέτρων ξεκινάμε την κάθοδο προς το φαράγγι του Βυρού. Εικονοστάσι, στενό καλντερίμι και ψηλά στα Β.Α η χιονισμένη **2.407** η

θρυλική κορυφή του γιγάντιου Ταυγέτου. Είναι μεγάλη ευτυχία ν' αντηχούν τα βήματά μας σε τούτο το καλντερίμι, γεροφτιαγμένο, αρρενωπό, με λίθους χοντροκομμένους αλλά λειασμένους από τη μακρόχρονη χρήση και στέρεα σφηνωμένους στο λιγοστό χώμα της απότομης πλαγιάς. Είναι μια στράτα κακοτράχαλη σε κάποια σημεία και τραχειά, μα ελάχιστα εχθρική για τα πόδια των παλιών ντόπιων, δουλεμένα για χρόνια στον σκληρό ασβεστόλιθο της Μάνης. Σε κάποια απότομα σημεία, το καλντερίμι γίνεται πολύ ελικοειδές, με σοφά σχεδιασμένες κλίσεις, απόλυτα ασφαλείς για ανθρώπους και υποζύγια. Εδώ έρχονται στο νου μας τα ζαγορίσια καλντερίμια, οι περίφημες «**Σκάλες**».

11:15' Με αρκετές μικροστάσεις για φωτογραφίσεις φτάνουμε σε σημείο της κοίτης όπου τερματίζει το καλντερίμι. Εδώ σχηματίζεται διακλάδωση: ένα μονοπάτι ανηφορίζει Β.Α ακολουθώντας την κοίτη, για να φτάσει μετά από πολύωρη πορεία

.Τα περίτεχνα στριφογυρίσματα του καλντεριμιού θυμίζουν έντονα τις "Σκάλες" του Ζαγοριού. Απέναντι: Η φύση και η χαμηλή θερμοκρασία δημιουργούν με το παγωμένο νερό εικόνες μαγικές.

στα υψίπεδα του Ταυγέτου, στην αρχή του φαραγγιού. Εμείς κατευθυνόμαστε χαμηλότερα στην κοίτη, με γαλάζιο-κόκκινο σημάδι σε βράχο. Η πρόσβαση γίνεται λίγο κατοτράχαλη. Προτιμάμε να κατέβουμε μερικά κίτρινα σιδερένια σκαλοπάτια, στερεωμένα γερά στον συμπαγή ασβεστόλιθο. Το υψόμετρο στην κοίτη είναι **340** μέτρα, που σημαίνει υψομετρική διαφορά **235** μέτρων από το πάνω τμήμα του φαραγγιού. Μέσα απ' τα σύννεφα εμφανίζεται ο ήλιος, το κρύο όμως στην κοίτη είναι αισθητό, τρέχουν οι μύτες και τα δάχτυλα παγώνουν. Ρεαλιστική απόδειξη της χαμηλής θερμοκρασίας είναι οι φαντασμαγορικοί κρύσταλλοι που έχουν σχηματιστεί κάτω απ' τον σωλήνα του νερού.

Σκαρφαλώνουμε απ' το αντλιοστάσιο που βρίσκεται στην κοίτη και ανηφορίζουμε για Εξωχώρι, αρχικά σε τσιμεντόδρομο και στην συνέχεια σε πετρώδρομο, κατάλληλο μόνον για 4Χ4. Γύρω μας φασκόμυλο και θυμάρι, αυθεντικές

ευωδιές της φύσης, απέναντι ασβεστολιθικά τοιχώματα χαοτικά, με αποχρώσεις κοκκινωπές που μας γεμίζουν θαυμασμό. Φτάνουμε σ' ένα μικρό πέτρινο ξωκκλήσι και στη συνέχεια στη γνωστή θέση θέας «ΠΑΝΟΡΑΜΑ», σε υψόμετρο **450** μέτρων. Λίγα λεπτά μετά μας υποδέχεται η Ελένη στο 'ΦΑΡΑΓΓΙ' με νοστιμώτατη κολοκυθόπιτα και καφεδάκι ελληνικό. Καθόμαστε στο πεζουλάκι, έξω απ' το ξενοδοχείο, ο ήλιος είναι ευχάριστα ζεστός. Πριν συνεχίσουμε, η φίλη μας μας κερνάει ένα θαυμάσιο τσιπουράκι, καύσιμα για το δρόμο.

Ξεκινώντας το δεύτερο τμήμα της διαδρομής μας, περνάμε δίπλα από τον ναό του **Προφτηλιά** και διασχίζουμε τον συνοικισμό της «**Χώρας**» ακολουθώντας την τσιμεντόστρωτη οδό **Βασ. Τριβουρέα** με κατεύθυνση Δ-ΝΔ. Ανάμεσα στα σπίτια παρεμβάλλεται ελαιώνας μ' ένα πανέμορφο αλωνάκι.

Πραγματική αποκάλυψη η Χώρα:

ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ: ΜΙΑ ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΗ ΓΝΩΡΙΜΙΑ

Πέτρινο σπίτι στη Χώρα. Αρχιτεκτονική εξαιρετική.

πλατειούλα με δύο αιωνόβια σφενδάμια, περιβόλια, πέτρινα σπίτια με περίτεχνη αρχιτεκτονική, ένα τριώροφο του **1850** κι ένα άλλο του **1859**. 30 μέτρα πιο κάτω μια ωραιότατη εκκλησία με πάμπολλα λιθανάγλυφα. Μπροστά στην εξώθυρα ενός σπιτιού, δεσπόζουν -σαν να σχηματίζουν αρχαία πύλη- δύο μεγάλοι κίονες από γρανίτη συμπαγή.

Στενό καλντερίμι πια η οδός Τριβουρέα, περνάει δίπλα από καμαροσκέπαστο σοκάκι. Απέναντι, σε μικρή απόσταση, προβάλλει το ωραίο Εξωχώρι. Μας αποχαιρετάει η Χώρα με μια πελώρια μυλόπετρα, χοντρό λιθόστρωτο μονοπάτι και πανύψηλα σφενδάμια. Φτάνουμε σε δίστρατο. Στ' αριστερά κόκκινη σήμανση με σταυρό οδηγεί στην **Αγία Σοφία**. Συνεχίζουμε ευθεία με σήμανση άσπρη-μπλε προς Καρδαμύλη και κατεύθυνση δυτική. Μετά το δομημένο περιβάλλον ξαναπαίνομε στη φύση με πορεία προς το φαράγγι. Εντύπωση μου κάνουν τα αναρίθμητα σφενδάμια, κυρίαρχο δέντρο σ' αυτή την διαδρομή. Το μονοπάτι περνάει στα ριζά

πολύ απότομου, βραχώδους λόφου. Βιγλάτορας στην κορυφή του είναι το πετρόχτιστο ξωκκλήσι του **Αγ. Αθανασίου**, σε υψόμετρο **320** μέτρων. Λιτότατο το ξωκκλήσι και φανερά παρατημένο, με ανώμαλο δάπεδο και άτεχνους σοβάδες στους τοίχους. Από ένα μεγάλο άνοιγμα της τσίγκινης σκεπής μπορεί να μπαίνει ανεμπόδιστα η βροχή. Κρίμα! Εδώ πάνω θα μπορούσε να ήταν αληθινό κομψότεχνημα.

Μεσημέρι πιά. Μετά τη στάση συνεχίζουμε για φαράγγι. Ελαιώνες με πεζούλες, χωματόδρομος, αριστερά μια διακλάδωση ανηφορίζει για Μονή Αγίας Σοφίας. Εμείς χαμηλώνουμε δεξιά. Περνάμε κάτω από ασβεστολιθικές σπηλιές, με χρώμα κοκκινωπό. Τσίχλες, κίσσες, κοτσύφια και πάμπολλα μικροπούλια πεταρίζουν ανάμεσα στα δέντρα και τους θάμνους. Μισή ώρα μετά την αναχώρησή μας από τον Αν-Θανάση βηματίζουμε πάνω στις λευκόγκριζες κροκάλες της κοίτης του Βουρού, σε υψόμετρο **95** μέτρων. Αμέσως πιο πάνω βρίσκεται η μονή. Η τσιμεντένια της πλατεία είναι ευρύχωρη, με οχτώ μεγάλες

Εξάισιες εικόνες φαραγγιού και Ταϋγету στη διαδρομή καθώς και του υπέροχου συγκροτήματος της Μονής του Σωτήρος.

Φαράγγι Βυρού, Μονή Σωτήρος, κατακόρυφοι κοκκινωποί ασβεστόλιθοι και μικρό ασκηταριό. Εμπειρία διαδρομής μοναδική.

μουρίες. Το καθολικό είναι μια μονόκλιτη βασιλική με οκτάπλευρο τρούλλο και τοίχους ασβεστωμένους. Το μοναστήρι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος αναφέρεται σε έγγραφο του **1681** και ανακαινίστηκε το **1807**, σύμφωνα με χρονολογία χαραγμένη στην δυτική όψη του ναού. Δύο κτίσματα στα ΝΔ φέρουν χρονολογίες 1864 και 1900

Ατενίζουμε κατακόρυφα το ξωκκλήσι του Απ. Θανάση, όπου βρισκόμασταν πριν λίγο. Ύστερα αναχωρούμε σε αναζήτηση της **Μονής Λυκάκη**. Δεν υπάρχει πια μονοπάτι, μόνον η κοίτη του φαραγγιού. Με ομαλή κλίση αλλά κατάσπαρτη με μικρές και μεγάλες κροκάλες είναι μια νέα περιπατητική πραγματικότητα, που απαιτεί βήματα υπολογισμένα, προσεκτικά. Περνάμε ανάμεσα από εντυπωσιακή στενωπό με κατακόρυφα τοιχώματα. Αισθανόμαστε νάνοι. Λίγο αργότερα συναντάμε ανφορική διακλάδωση δεξιά, με σήμανση κυανόλευκη. Μισή ώρα μετά την αναχώρησή μας φτάνουμε σε τρίστρατο.

Δεξιά (ΒΔ) ένα μονοπάτι ανηφορίζει προς **Κάλυβες**. Αριστερά (Ν-ΝΔ) προς την Αγ. Σοφία. Και ευθεία στην κοίτη, προς τη Μονή Λυκάκη, όπου και συνεχίζουμε. Ήδη οι κροκάλες μικραίνουν, μοιάζουν περισσότερο με χαλίκια. Έτσι η πορεία μας γίνεται ευχερέστερη. Οχτώ περίπου λεπτά μετά συναντάμε δεξιά μας μονοπάτι με σήμανση και ένδειξη «**ΒΡΥΣΗ 2500**». Δεν διαπιστώνουμε καμιά αναφορά προς Μονή Λυκάκη, αν και θα έπρεπε, σύμφωνα με τον χάρτη. Ωστόσο, παρατηρούμε απέναντί μας στην αριστερή όχθη της κοίτης, μια καλοφτιαγμένη σιδερένια πινακίδα με ένδειξη προς Αγ. Σοφία. Εκεί ξεκινάει δασωμένο μονοπάτι. Στην αρχή του, πάνω σ' ένα δοκάρι, υπάρχουν προσαρμοσμένες τρεις καλοφτιαγμένες ξύλινες πινακίδες, με τρεις διαφορετικούς προορισμούς. **Καρδαμύλη, Αγ. Σοφία** και **Μονή Λυκάκη**. Το βέλος προς την Μονή Λυκάκη δείχνει ακριβώς την κατεύθυνση του μονοπατιού προς την βρύση. Επιστρέφουμε λοιπόν στην κοίτη, ξεκινάμε το

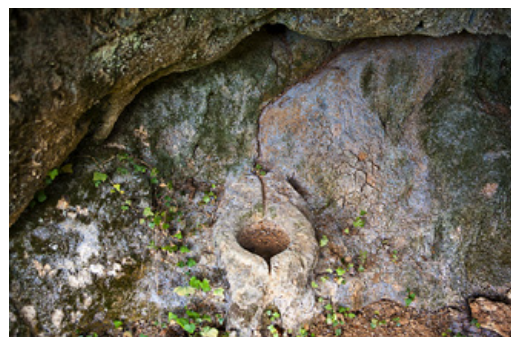
μονοπάτι και μερικές δεκάδες μέτρα μετά, συναντάμε ένα δεύτερο μονοπάτι, αρκετά ανηφορικό. Σε τρία λεπτά αποκαλύπτεται μέσα σε πυκνό δάσος η αθέατη, μέχρι την τελευταία στιγμή, μονή.

Η εικόνα του καθολικού, σ' αυτό το ερημικό τοπίο του φαραγγιού, είναι εκπληκτική. Ο ναός είναι μικρός, εγγεγραμμένος, σταυροειδής και τετρακίονιος, με οχτάπλευρο τρούλλο. Σύμφωνα με αναφορά σε διαθήκη η μονή προουπήρχε του **1720**. Τα υπόλοιπα κτίσματα είναι μισοερειπωμένα. Στο ΝΔ άκρο σώζεται η βάση του πύργου της μονής, καθώς και το άδειο κέλυφος μιας δώροφης οικοδομής. Το εσωτερικό του καθολικού, που είναι αφιερωμένο στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου, είναι κατάγραφο από τοιχογραφίες σημαντικής τέχνης. Κάποιες διατηρούνται σε καλή κατάσταση ενώ οι περισσότερες έχουν αρκετές φθορές. Δυστυχώς, δεν λείπουν δεκάδες χαράγματα παλιών και νέων επισκεπτών, ελάχιστα ευσεβών. Ανάμεσα στα χαράγματα διακρίνουμε ένα του 1887, κάποια του 1900 και πολλά άλλα ως την σύγχρονη εποχή.

Μονή Λυκάκη. Ένα μικρό κομψοτέχνημα εξωτερικά και εσωτερικά, που δέχεται καθημερινά την ανελέητη φθορά του χρόνου.

Η τριπλή ξύλινη πινακίδα και η πέτρινη, στεγνή λαξευτή γούρνα.

Υπέροχο το ανηφορικό μονοπάτι προς την Αγία Σοφία.

Επιστρέφουμε στην αρχή του μονοπατιού με την πινακίδα προς την μονή της Αγίας Σοφίας σε υψόμετρο **25** μέτρων. Βαθιές ανάσες και αρχίζει η ανηφόρα. Χωμάτινο μονοπάτι, μαλακό και ευχάριστο, με ενδιάμεσα λίθινα σκαλοπάτια. Το δάσος είναι όμορφο και πυκνό, το έδαφος καλυμμένο με ξερόφυλλα δρυών και σφενδαμιών. Είναι μια καθολική αλλαγή μετά την πετρόσπαρτη κοίτη του φαραγγιού. Οι κλίσεις της ανηφόρας σταδιακά ηρεμούν, βαδίζουμε σε τοπίο πολύ ειδυλλιακό. Ένα καλοφτιαγμένο τοιχαλάκι υποστηρίζει το μονοπάτι στα απότομα πρανή. Να και μια μικροσπηλιά. Στο πέτρινο δάπεδό της υπάρχει λαξευμένη μια λιλιπούτεια γούρνα, δυστυχώς ξερή.

Ένα τέταρτο μετά την αναχώρησή μας φτάνουμε σε υψόμετρο 90 μέτρων, αντικρίζουμε την θάλασσα και τα Τσέρια, την παραλία της Καρδαμύλης και την έξοδο του φαραγγιού του Βυρού. Σ' ένα 10 λεπτό

συναντάμε χωματόδρομο. Κατευθυνόμαστε N-NΔ και 40 μέτρα πιο πάνω βρίσκουμε καλντερίμι φαρδύ, αυθεντικό. Στην αρχή του, μέσα σε βαθύ κοίλωμα βράχου, υπάρχει μια κατασκευή που θυμίζει δεξαμενή.

Σ' ένα δίλεπτο το καλντερίμι τερματίζει σ' ένα μεγάλο πλάτωμα, κατάσπαρτο από φυσικές, επίπεδες πλάκες. Εδώ δεσποζει ένα θρησκευτικό μνημείο εντυπωσιακής

αρχιτεκτονικής. Είναι το καθολικό της Μονής Αγίας Σοφίας, ένας εγγεγραμμένος και σταυροειδής, δικιόνιος ναός, με τρούλλο που φέρει χαρακτηριστικό ψηλό δωδεκάπλευρο τύμπανο. Η τοιχοποιία του ναού είναι εκπληκτική, αποτελείται εξολοκλήρου από πελεκητά αγκωνάρια. Σε κάποια από αυτά, στον νότιο τοίχο, διακρίνουμε με βαθιά χάραξη την χρονολογία 1604. Στο εσωτερικό του είναι κατάγραφος

ο ναός από το 1700.

Μερικές εκατοντάδες μέτρα βορειότερα είναι ο οικισμός της **Αγίας Σοφίας**, με την παλιά ονομασία **Γούρνιτσα**, ενώ απέναντι στα νότια, πάνω από ένα πυκνοδασωμένο λαγκάδι, είναι χτισμένο το πανέμορφο **Πετροβούνι**, με την πολύ σημαντική **Μονή Καράβελι**. Ψάχνουμε να βρούμε το τελευταίο τμήμα της διαδρομής μας για Καρδαμύλη. Μετά από προσπάθειες και

ΔΙΑΔΡΟΜΗ: ΤΣΕΡΙΑ - ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ

Συνοπτική περιγραφή

Αφετηρία: **Συνοικισμός Γιατραίικα (Τσέρια)**

Υψόμετρο: **575 μ.**

Τερματισμός: **Καρδαμύλη**

Υψόμετρο: **0 μ.**

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΔΙΑΔΟΧΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ

1. **Κοίτη Φαραγγιού Βυρού.** Υψόμετρο: 340 μ.

Χρόνος: ± 25'

2. **Ξενοδοχείο «Φαράγγι».** Υψόμετρο: 500 μ.

Χρόνος: ± 30'

3. **Ξωκκλήσι Αγ. Αθανασίου.** Υψόμετρο 320 μ.

Χρόνος ± 35'

4. **Μονή Μεταμ. Σωτήρος.** Υψόμετρο 100 μ.

Χρόνος ± 35'

5. **Μονή Λυκάκη.** Υψόμετρο 45 μ.

Χρόνος: ± 40'

6. **Μονή Αγ. Σοφίας.** Υψόμετρο: 145 μ.

Χρόνος: ± 30'

7. **Καρδαμύλη.** Υψόμετρο: 0 μ. Χρόνος ± 25'

Συνολικός χρόνος, χωρίς στάσεις: ± **3 ώρες και 40'**

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

α. **Βαθμός δυσκολίας:** 1 και σε κάποια σημεία της κοίτης του φαραγγιού μέχρι 2.

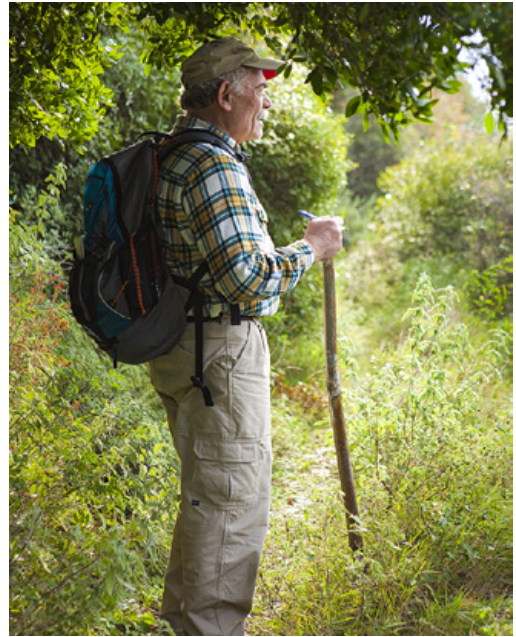
β. **Διαδρομή:** χωμάτινο μονοπάτι, λιθόστρωτο καλντερίμι, κροκάλες, χωματόδρομος, τσιμεντόδρομος.

γ. **Σήμανση:** γενικά επαρκής. Ο χρωματικός συνδυασμός της σήμανσης διαφέρει ανάλογα με την κάθε διαδρομή. Σε κάποια σημεία η σήμανση χρειάζεται ενίσχυση και συμπληρώσεις. Κάποιες συμπληρώσεις χρειάζεται επίσης και ο κατά τα άλλα πολύ καλός και απαραίτητος χάρτης της Ανάβασης (Μάνη: Καρδαμύλη, Στούπα, Αγ. Νικόλαος, 1:25.000).

δ. **Ύπαρξη νερού:** Τσέρια - Εξωχώρι - Ξενοδοχείο Φαράγγι - Βρύση Μονής Σωτήρος - Χωριό Αγ. Σοφία

ε. **Αξιοθέατα:** Παραδοσιακοί οικισμοί Τσέρια, Εξωχωρίου, Χώρας, Παλιάς Καρδαμύλης, Τρία σημαντικά μνημεία ορθοδοξίας - Πλούσια βλάστηση, εκπληκτική θέα σε Ταύγετο, τοιχώματα φαραγγιού.

Σημείωση: η διαδρομή Τσέρια - Καρδαμύλη μπορεί να αποτελέσει μια ημερήσια πεζοπορική εκδρομή υψηλού ενδιαφέροντος και αξιόπεραστης ωραιότητας, με συνεχείς αλλαγές μονοπατιών και τοπίων. Η ομάδα **2.407** μπορεί μετά από σχετική συμφωνία να πεζοπορήσει με τους ενδιαφερόμενους.

επικοινωνία με τον Γιάννη Αβραμέα, επιστρέφουμε στην αρχή του κελντεριμιού για Αγία Σοφία και 20 μέτρα μετά, συναντάμε το στενό στόμιο του μονοπατιού με κιτρινόμαυρο σημάδι πάνω σε πέτρα.

Ξεκινάμε στις 5 το απόγευμα ακριβώς. Στενό χωμάτινο μονοπάτι και στην συνέχεια λιθόστρωτο, που ποικίλλει σε πλάτος και ποιότητα κατασκευής. Είναι μια ευχάριστη κατάβαση, δίπλα από τον ογκώδη λόφο με τα ίχνη της αρχαίας ακρόπολης. Ανάμεσα σε ελαιώνες με αρκετές γέρικες ελιές, προβάλλει η έξοχη εικόνα της Παλιάς Καρδαμύλης. Δυστυχώς, ο φυσικός φωτισμός έχει χαμηλώσει αισθητά, από βαριά σύννεφα, που στην κατεύθυνση της δύσης, έχουν καλύψει τον ορίζοντα εντελώς. Στις 15:20' βρισκόμαστε μπροστά στο οχυρό συγκρότημα των Μούρτζινων. Ψηλά ο Ταύγετος, που μας συντρόφευε τόσες ώρες, έχει χαθεί πίσω από αδιαπέραστη καταχνιά. Μετά από λίγα λεπτά αρχίζει η βροχή. Βρίσκουμε καταφύγιο στο ωραίο καφέ «Πλατεία», στην πλατεία της Καρδαμύλης. Μετά την ολόημερη πορεία χαλαρώνουμε μ' ένα καφεδάκι, παρατηρώντας τη βροχή. Το αναμμένο τζάκι, ακόμα και σ' αυτόν τον νότιο τόπο της Ελλάδας, είναι τούτη την ώρα, πολύ αγαπητό.

Ο εκπληκτικής αρχιτεκτονικής ναός της Αγίας Σοφίας, εγγεγραμμένος, σταυροειδής, δικιόνιος ναός, με τρούλλο που φέρει χαρακτηριστικό ψηλό 12πλευρο τύμπανο.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστούμε θερμά:

- Τους οικοδεσπότες μας **Γιώργο** και **Μαρία** για την φιλοξενία τους στο θαυμάσιο **NOTOS HOTEL**, στην Καρδαμύλη.
- Τις αρχαιολόγους **Νιόβη Μπούζα** και **Σοφία Γερμανίδου**.
- Τον αρχαιοφύλακα **Σπύρο Νίκα**.
- Την **Ελένη Φιλιππάκου** στο ξενοδοχείο **ΦΑΡΑΓΓΙ**, στα Κολιμπετσαίικα Εξωχωρίου.
- Τον **Βαγγέλη Περουτσέα** στον Ζαχαριά.
- Ευχαριστούμε τέλος την Ομάδα Υπαίθριων Δραστηριοτήτων **2407** και προσωπικά τον **Βαγγέλη**, τον **Γιάννη** και την **Αγγέλα** για όλες τους τις βοήθειες.

ΠΗΓΕΣ

- Μπάμπης Παυλόπουλος, «Πύργοι και Οχυρές Κατοικίες στην Πελοπόννησο, 15ος - 19ος αιώνες», εκδόσεις «ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ» - «ΑΔΟΥΛΩΤΗ ΜΑΝΗ»
- Ανάργυρος Κουτσιλιέρης, «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ», εκδ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ, ΑΘΗΝΑ 1996.

- Γεώργιος Βενιζελέας - «ΜΑΝΗ Ταξιδιωτικός και Πολιτιστικός Οδηγός», εκδ. ΑΔΟΥΛΩΤΗ ΜΑΝΗ, Β. εκδ. 2006

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΔΙΑΜΟΝΗ

NOTOS HOTEL, τηλ. **27210-73730/73991**

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ «ΦΑΡΑΓΓΙ», τηλ. **27210-73001**

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ: «2.407» (υπαίθριες δραστηριότητες) **6975-785887**

Δήμος Δυτικής Μάνης, τηλ. **27210 73265**

ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΡΔΑΜΥΛΗΣ

Από Καλαμάτα: 36 χλμ.

Από Σπάρτη: 92 χλμ.

Από Αθήνα: 276 χλμ.

Από Θεσσαλονίκη: 760 χλμ.

ΧΡΗΣΙΜΟΙ ΧΑΡΤΕΣ

α. Ταΰγετος, 1:50.000, εκδόσεις ANAVASI

β. Μάνη (Καρδαμύλη - Στούπα - Αγ. Νικόλαος), 1:25.000, εκδόσεις ANAVASI

Η χειμωνιάτικη εικόνα της Καρδαμύλης.

Σε υψόμετρο **2407** μέτρων πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας βρίσκεται ο προφήτης Ηλίας ή "μακρυνός Ηλίας", όπως τον αποκαλούν οι Μανιάτες. Αποτελεί το ψηλότερο σημείο της οροσειράς του Ταυγέτου αλλά και ολόκληρης της Πελοποννήσου.

Παρατηρώντας από την κορυφή τη Δυτική Μάνη βλέπουμε το φαράγγι του Βυρού να κατηφορίζει προς τον Μεσσηνιακό κόλπο και περνώντας ανάμεσα από τα ορεινά χωριά Τσέρια και Εξωχώρι, να καταλήγει στον παραδοσιακό οικισμό της Καρδαμύλης.

Σε ένα από τα πέτρινα σπίτια του κεντρικού δρόμου της Καρδαμύλης, απέναντι από το Ταχυδρομείο, εδρεύει το κατάστημα

και το κέντρο δραστηριοτήτων "**2407 Mountain Activities**".

Στο κατάστημά μας που διανύει τον πέμπτο χρόνο λειτουργίας του μπορείτε να προμηθευτείτε όλο τον εξοπλισμό που είναι απαραίτητος για τις πεζοπορικές και ποδηλατικές σας εξορμήσεις επιλέγοντας μέσα από μια μεγάλη ποικιλία ποιοτικών προϊόντων και εταιριών. Τα τέσσερα μεγάλα φαράγγια της Δυτικής Μάνης (**Ρίντομο, Βυρός, Νούπαντη, Στέπενη**), το σύμπλεγμα των δεκάδων παραλιακών και ορεινών χωριών της, το δάσος της Βασιλικής και η κορυφή του Ταυγέτου ενώνονται με ένα δαιδαλώδες δίκτυο μονοπατιών αποτελώντας το πεδίο των δραστηριοτήτων μας και τον τόπο που η ομάδα του 2407 γνωρίζει καλά.

Με μια επίσκεψη στο κατάστημά μας ή επικοινωνώντας μέσω τηλεφώνου

και e-mail μπορείτε να έχετε όλες τις πληροφορίες που σας ενδιαφέρουν για την περιοχή της Δυτικής Μάνης.

Στο δικτυακό μας τόπο μπορείτε επίσης να ενημερώνεστε για τις εκδηλώσεις, τις εκθέσεις και τις δραστηριότητες που διοργανώνουμε (από Μάρτιο έως Οκτώβριο), για το πεζοπορικό και ποδηλατικό μας πρόγραμμα για τους αγώνες μας (**Taygetos Challenge** και **Taygetos MTB Marathon**) και για περιήγηση με Καγιάκ θαλάσσης στο δαντελωτό του Μεσσηνιακού κόλπου.

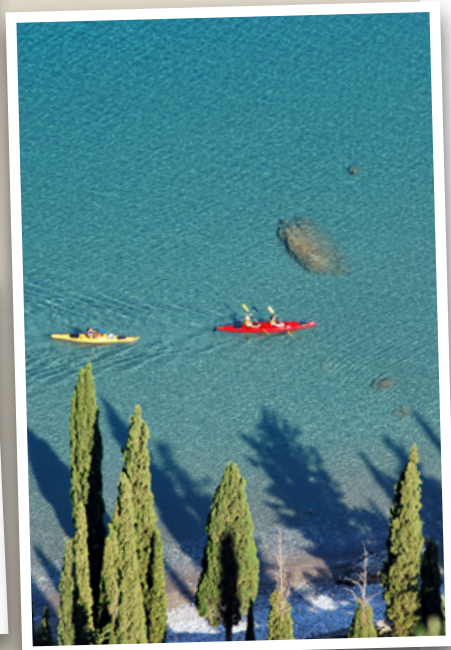
Με την απόσταση της Καρδαμύλης από την Αθήνα, να έχει μειωθεί σημαντικά λόγω των έργων οδοποιίας, η Δυτική Μάνη εκτός από κλασικός παραθεριστικός προορισμός αποτελεί πλέον και μια εφικτή απόδραση για το Σαββατοκύριακο.

Σας περιμένουμε για να γνωρίσετε μαζί μας τις ιδιαίτερες ομορφιές αυτού του ξεχωριστού τόπου και να συνδυάσετε την ξεκούραση, το καλό φαγητό, τη φιλοξενία και τις υπέροχες παραλίες της Δυτικής Μάνης με τις πεζοπορικές ποδηλατικές και κοπηλατικές μας δραστηριότητες.

2407 Kardamili Mountain Activities

Τηλ. **27210 73752**
info@2407m.com
www.2407m.com

ΤΟ ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΕΙΟ ΤΟΥ ΝΕΟΧΩΡΙΟΥ

Κείμενο - Φωτογραφίες:
Σοφία Γερμανίδου

Το μελισσοκομείο του Νεοχωρίου αποτελεί ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα μελισσοκομικής μονάδας της υπαίθρου, βιοτεχνικής κλίμακας. Η ακριβής χρονολόγησή του, σε συνδυασμό με την καλή κατάσταση διατήρησης, επιτρέπουν την ανασύσταση της εικόνας μίας παραγωγικής εγκατάστασης στη μεταβυζαντινή εποχή, η οποία μπορεί, σε κάποιο βαθμό, να αντικατροπτίζει επιβίωση παλαιότερων μορφών.

Το κτίσμα που παρουσιάζεται είναι τετραώροφο, με μακρόστενη διάταξη σειρών θερίδων και οροφή επίπεδη, καλυπτόμενη με κεραμίδες. Διαφοροποιείται από τα υπόλοιπα που καταγράφονται στη Μάνη λόγω δύο ξεχωριστών χαρακτηριστικών του, της απόδοσης διακοσμητικών στοιχείων και της χάραξης χρονολογιών. Στις πλάκες των καλυμμάτων ορισμένων θερίδων χαράσσονται ή ζωγραφίζονται φυτικά μοτίβα και θρησκευτικά σύμβολα προκειμένου να εκφράσουν την καλλιτεχνική διάθεση του κατασκευαστή, αλλά κυρίως, για να προσδώσουν μια «μεταφυσική»

διάσταση στο χαρακτήρα του κτίσματος. Αποδίδονται ανάγλυφοι σταυροί με πεπλατυσμένα άκρα και αγκυστρωτή την κάτω απόληξη της κάθετης κεραίας και χαραγμένοι με τριγωνικά άκρα και βαθμιδωτή τη βάση της κάθετης κεραίας. Στα διάκενα των κεραίων των χαραγμένων σταυρών διαβάζονται χριστογράμματα και άλλα αρχικά. Τους σταυρούς πλαισιώνουν ενίοτε εγχάρακτα σχηματοποιημένα δέντρα, τα οποία στην πλειοψηφία τους, μπορούν να ταυτιστούν με κυπαρίσσια.

Η απόδοση χριστολογικών συμβόλων σε βιοτεχνικές μονάδες της ελλαδικής υπαίθρου δεν ήταν ασυνήθιστη. Σχετιζόταν με το πλήθος πανάρχαιων προλήψεων που συνέδεαν την αγροτική παραγωγή με θρησκευτικές δοξασίες οι οποίες, όπως πιστευόταν, λειτουργούσαν ως καταλυτικοί παράγοντες που επηρέαζαν την ποσότητα και την ποιότητα της συγκομιδής (Λιάκος 1996(2000), 333. Harissis – Harissis, 2009, 64). Η ανάπτυξη των δεισιδαιμονιών οδήγησε σε εκδηλώσεις αποτροπαικού χαρακτήρα, οι οποίες απέβησαν ακόμη και ακραίες, όπως λ.χ. η φύλαξη αντιδώρων ή η ρίψη Θείας Κοινωνίας πάνω στα μελίσσια (Κουκουλές 1948, 237.). Πιο ήπιες μορφές αντιμετώπισης του φόβου

Είδος	Κτιστό μελισσοκομείο, «θυ/ερίδες».
Σχήμα κυψελών	Τετράγωνες εσοχές με πειόσχημη οπή.
Υλικό	Τοιχώματα: πωρόλιθος, οροφή: κεραμίδες.
Διαστάσεις θερίδας (ενδεικτικά)	Μ.=0,28 εκ., πλ.=0,25.
Χρονολόγηση	1782, 1880 βάσει χαραγμένων επιγραφών.
Θέση	Νεοχώρι Λεύκτρου, μεσσηνιακή Μάνη. Σε γκρεμνώδη τοποθεσία χαράδρας, σε μικρή απόσταση από την είσοδο του οικισμού.
Βιβλιογραφία	Οικισμοί της Μάνης...2005, 108, εικ. 66, 67 (Γερμανίδου).
Χρήση	Σε παλαιότερη εποχή πιθανόν κοινοτική, με τα δικαιώματα ελέγχου της παραγωγής να ανήκουν στον τοπικό καπετάνιο.

της «βασκανιάς» στην παραγωγή θεωρούνταν το ράντισμα με αγιασμό ή η απόδοση χριστολογικών συμβόλων σε καίρια σημεία της κάθε εργαστηριακής εγκατάστασης –όπως εδώ, στα καπάκια των θερίδων που σφράγιζαν την παραγωγική εστία. (Οικονομίδου 1965-1966, 628. Μαυροφρύδης 2010(3), 183.). Οι συνήθειες αυτές στιγματίστηκαν από εκκλησιαστικούς κανόνες κατά τη μεταβυζαντινή εποχή και μάλιστα επιβαλλόταν τιμωρία ακοινωνησίας σε όσους το συνέχιζαν. Το έθιμο όμως ήταν τόσο ισχυρό, που βεβαίως δεν καταργήθηκε (Κουκουλές 1952, 308. Οικονομίδου 1965-1966, 628. Μαυροφρύδης 2007(1), 25.).

Η παλαιότερη χαραγμένη χρονολογία αναφέρει το έτος **1782** και η πιο σύγχρονη την ημερομηνία 13 ΙΟΥΛΙΟΥ **1880**. Τις επιγραφές αυτές συνοδεύουν τα χαραγμένα επίσης γράμματα ΒΧVI (;) και ΙΣ ΧΣ Ν Χ. γεγονός που τις συνδέει με μία προσπάθεια μνημόνευσης της εγκατάστασής τους. Επιγραφές και χρονολογίες δεν αποδίδονται σπάνια σε βιοτεχνικά κτίσματα, ειδικά στη μεταβυζαντινή εποχή και τα νεότερα χρόνια. Ωστόσο, σε κυψέλες χριστιανικών χρόνων κάτι τέτοιο είναι ασυνήθιστο, και όταν απαντά, περιορίζεται στην αναφορά του ονόματος του ιδιοκτήτη ή του κατασκευαστή.

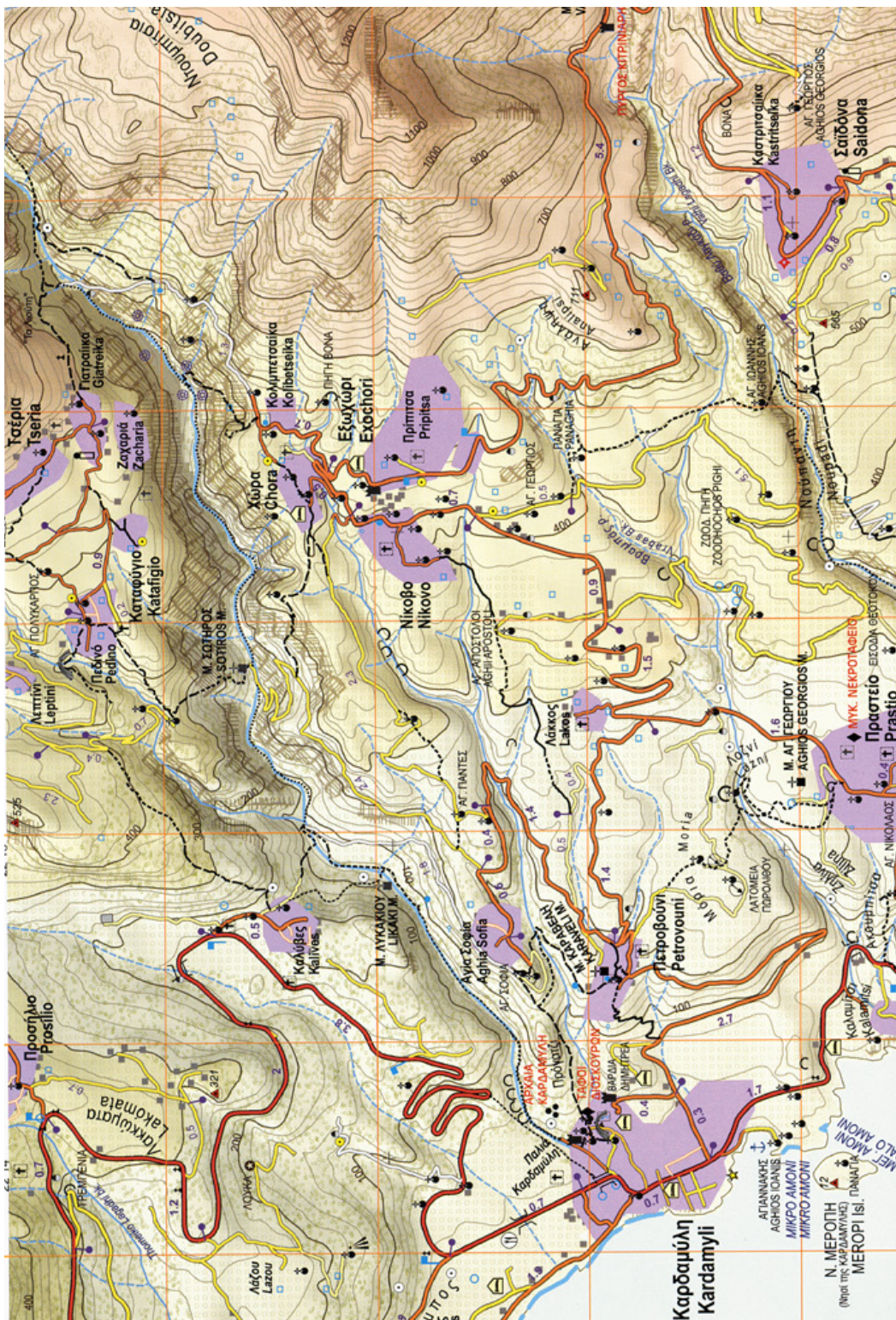
Η μελισσοκομία στη Μάνη ήταν διαδεδομένη και μάλιστα φημιζόταν για την εκλεκτή παραγωγή της (Κόμης 1995, 28). Μαρτυρίες για την τοπική παραγωγή και το εξαγωγικό εμπόριο του μελιού και του κεριού σώζονται από περιηγητές

που επισκέφτηκαν τη χερσόνησο από τον 18ο αι. και εντυπωσιάστηκαν από την ποιότητα των τοπικών μελισσοκομικών προϊόντων. Σε συνδυασμό με τα κτηριακά κατάλοιπα που σώζονται και μέχρι τώρα έχουν καταγραφεί, η μεγαλύτερη συγκέντρωση τέτοιων κτηνοτροφικών μονάδων παρατηρείται στο βόρειο τμήμα της Μάνης, λόγω πιθανόν προσφορότερων γεωμορφολογικών, κλιματολογικών αλλά και οικονομικών παραγόντων. Τις περισσότερες φορές συνδυάζονται με άλλα εργαστήρια αγροτικού χαρακτήρα, όπως ελαιοτριβεία ή στάνες.

Είναι άγνωστο σε ποιον κατέληγε η ομολογουμένως μεγάλη παραγωγή μιας τέτοιας εγκατάστασης. Σύμφωνα με ό, τι συνέβαινε γενικά με τα προϊόντα της Μάνης και μέχρι την κατάλυση της ισχύος των τοπικών καπετάνιων, το μεγαλύτερο ποσοστό των αγαθών το προσεταιριζόταν οι ίδιοι. Ίσως αργότερα, στα τέλη του 19ου αι., το κτίσμα να περιήλθε στην κατοχή κάποιου ιδιοκτήτη ο οποίος θέλησε να μνημονεύσει την αλλαγή στη διαχείριση του κτίσματος ή ενδεχομένως, την ανακαίνιση κάποιων τμημάτων του, χαράζοντας την ημερομηνία του γεγονότος (1880). Όπως και να έχει, σαν σύνολο, το μελισσοκομείο στο Νεοχώρι αποτελεί ένα ξεχωριστό δείγμα βιοτεχνικού κτίσματος, το οποίο συνδυάζει έντονη παραγωγική δραστηριότητα, παράλληλα με την έκφραση καλλιτεχνικού αισθήματος και θρησκευτικού πνεύματος.

Χάρτης: *ΜΑΝΗ: Καρδαμύλη - Στούπα - Άγιος Νικόλαος, 1:25.000, Εκδόσεις ΑΝΑΒΑΣΗ

Notos Hotel

ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ, ΜΑΝΗ

ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΑΜΟΝΗΣ

Τα πάντα στον Νότο ξεκίνησαν 15 χρόνια πριν, το 1997. Ήταν τότε, που η **Μαρία Μαγγίρη** και ο **Γιώργος Γιαννακάς**, επέλεξαν την ωραιότερη θέση στις βόρειες παραλίες της Καρδαμύλης και αποφάσισαν να δημιουργήσουν μια μονάδα ξεχωριστή. Επιστράτευσαν τους πιο έμπειρους μαστόρους της πέτρας, τα πιο αυθεντικά ντόπια υλικά και με προσωπική επίβλεψη έφεραν σε πέρας το όνειρό τους: ένα υπέροχο συγκρότημα με ατομικές ευρύχωρες κατοικίες, άριστα φτιαγμένες και εξοπλισμένες για μια αξέχαστη διαμονή.

Εξίσου θαυμάσιο είναι το περιβάλλον, αμφιθεατρικό, με πλακόστρωτους διαδρόμους, με λουλούδια, ελιές, πορτοκαλιές και λεμονιές. Το αποτέλεσμα όλης αυτής της προσπάθειας το απολαμβάνουν οικοδεσπότες και επισκέπτες, σ' ένα φυσικό περιβάλλον πανέμορφο και ειρηνικό. Και κάθε πρωί, από τα παράθυρα και τα μεγάλα μπαλκόνια, είναι μοναδική η εμπειρία της ανατολής στα νότια της Μάνης και στην απεραντοσύνη της Μεσογείου...

Notos Hotel
tel. 27210 73730, 27210 73991
fax. 27210 64130
mobile. 6977 716017
www.notoshotel.gr
info@notoshotel.gr